

ДОКЛАД

за актуализация на Композитния индекс

„Икономика на светло“

към месец юни 2018 година

Този доклад съдържа направената през месец юни 2018 година актуализация на стойността на Композитния индекс „Икономика на светло“. В него са представени и коментирани новите стойности на различните показатели, формиращи Индекса и те са сравнени със стойностите от предходната актуализация, която е към месец юни 2017 година.

Структурата на доклада е следната:

В Раздел 1. е представено кратко резюме с основните резултати от доклада.

В Раздел 2. са представени и детайлно анализирани конкретните данни, които са претърпели промяна при настоящата актуализация.

В Раздел 3. е анализирана динамиката на показателите от статистическия компонент на Индекса, както и самият компонент като цяло, на базата на извършената актуализация.

Динамиката на показателите от социологическия компонент на Индекса е разгледана в Раздел 4.

В Раздел 5. са изведени основни изводи и са анализирани причините, довели до изменение на стойностите на Композитния индекс “Икономика на светло“.

1. Резюме

Всяка година през месец април Националният статистически институт (НСИ) публикува „предварителни“, а до края на месец септември - „окончателни“ данни за икономиката на страната и за основните макроикономически показатели за предходната година. В някои случаи, поради промяна на методологията или на базите за изчисление, се публикуват и „ревизирани“ данни за предходни години. В съответствие с този график на публикуване на официалните статистически показатели,

актуализация на Индекса се извършва два пъти годишно – първо през месец май - юни с предварителни данни и после през следващата година при новото изчисление на индекса, той се преизчислява за минали години с окончателни и ревизирани данни.

През октомври 2017 година, след публикуване от НСИ на окончателните макроикономически данни за 2016 година, не беше извършена актуализация на статистическия компонент на Композитния индекс, което наложи при настоящата актуализация да бъдат ревизирани данните за 2016 година и Индекса да бъде преизчислен.

Тъй като НСИ публикува ревизирани данни за 2016 година за крайните потребителски разходи на домакинствата, както и за условно начислената рента на жилищата, заемани от собствениците им, при настоящата актуализация на Индекса, която използва наличните към юни 2018 година статистически данни, се наложи също така да бъде извършена ревизия на показателя „ДДС“ за 2016 година. Подобна ревизия на подиндекса „ДДС“ беше извършена и през 2017 година, когато беше изчислявана стойността на Композитния индекс “Икономика на светло“ за 2016 година. Ревизирани данни бяха публикувани и за търговията на България със страни извън ЕС, което доведе до незначителна промяна на подиндекса “Външна търговия“ и на самия Композитен индекс за минали години.

В периода март - май 2018 година беше проведено социологическо проучване, посредством информационната система, която поддържа базата данни за изчисляване на КИ, резултатите от което при настоящата актуализация бяха използвани за изчисляване на социологическия компонент на Индекса.

При последното изчисляване за 2016 година стойността на Композитния индекс беше 71,88. Новите изчисления на база окончателните и ревизирани макроикономически статистически данни за 2016 година водят до корекция на стойността му до 71,71.

В резултат на преизчисляване стойностите на подиндекса „Външна търговия“ за периода 2013 – 2016 година се промени и целият динамичен ред на подиндекса, което доведе до незначително намаление на стойността на Композитния индекс за всяка от годините на изчисление. В следствие на изменението на подиндексите „ДДС“ и „Външна търговия - извън ЕС“ за 2016 година, стойността на КИ за 2016 година се понижи незначително, но общата тенденция и посоката на изменение не се промениха.

За периода 2010 - 2013 година включително стойността на Композитния индекс „Икономика на светло“ трайно се покачва. През 2014 година. Индексът отбелязва спад спрямо 2013 година, като тревога будеше фактът, че през 2014 година се беше обърнала тенденцията Индексът да бележи постоянен тренд на нарастване.

Спадането на Индекса за 2014 спрямо 2013 година не се оказа част от устойчива тенденция. Днес се отчита рекордно повишение на стойността на Композитния индекс „Икономиката на светло“, като през 2017 година той е с 3,07 пункта по-висок спрямо стойността му от 2016 година. Динамиката на изменение на Композитния индекс в рамките на целия период на изчисление показва ускоряване на тенденцията на „изсветляване“ на икономиката. През периода 2011 – 2013 година Композитният индекс нараства плавно, докато за 2014 година бележи спад от 1,18 пункта. През 2015 година КИ отново връща тенденцията си на растеж, нараства с 1,26 пункта и компенсира спада от 2014 година. През 2016 година КИ „Икономика на светло“ ускорява растежа си и се увеличава с 2.81 пункта,

като достига стойност от 71.71 пункта. През 2017 година стойността на композитния индекс „Икономика на светло” е рекордна, той нараства с 3.07 пункта спрямо стойността му от 2016 и достига стойност – **74.78**. Иначе казано, през последните три години сме свидетели на устойчива тенденция и ускоряване на темпа в динамиката на Композитния индекс в посока на свиване на неформалната икономика.

Причините за динамиката на Индекса от 2010 до 2017 година са разнопосочни. От една страна, през периода 2011 - 2013 година имаше засилване на мерките на правителството в борбата за намаляване на неформалната икономика и те безспорно дадоха резултат. Извършени бяха промени както в нормативна уредба, така и в правоприлагането, по-важните от които бяха: свързването онлайн на търговски обекти с Националната агенция за приходите, възстановяването на митническото дознание, въвеждането на измервателни прибори при производителите на алкохолни продукти и горива, засилване и по-добра координация на проверките при трудовите инспекции и т.н.

През 2014 година също има решения в тази посока - въведени са мерки в областта на ДДС – фискален контрол на стоки с висок фискален риск, обратно начисляване на ДДС и касова отчетност на ДДС. През 2015 и 2016 година бяха направени редица нормативни промени и бяха въведени мерки в посока електронизация на услугите на НАП и Агенция “Митници“, подобряване на контрола и оптимизация на функциите на приходните агенции, което доведе до повишаване на събираемостта на публичните вземания. **Още тогава беше отбелязано, че тези мерки ще „прехвърлят” някои от положителните ефекти, в това число и постъпления в бюджета за бъдещи периоди.** В резултат на това **през 2015, 2016 и 2017 година**

Композитният индекс нараства общо със 7.14 пункта и достигна рекордно висока стойност в размер на 74.78 пункта.

Няма съмнение, че върху единственото спадане в историята на изчисляването на Индекса през 2014 година беше оказала влияние и продължаващата икономическа криза, както високата степен на несигурност и нарастващото напрежение, свързани с външнополитически и външноикономически рискове, каквито бяха на първо място дълговата криза в съседна Гърция и войната в близка Украйна.

Много важни причини за спадането на Композитния индекс през 2014 спрямо 2013 година беше и общата вътрешнополитическа несигурност (служебно правителство и предсрочни парламентарни избори), както и възникналата в средата на годината банкова криза (фалит на КТБ) и свързаната с нея икономическа несигурност.

Днес изброените по-горе фактори изобщо не са актуални и по никакъв начин не оказват влияние върху съотношението между „сивата” икономика и икономиката „на светло”.

На първо място - преодолян е периодът на вътрешнополитическо напрежение и неопределеност. През 2016 и 2017 година в България имаше относителна политическа стабилност и очевидно тя се е отразила на състоянието на икономиката в положителен план. Без да се правят каквито и да е пропагандно – политически внушения, трябва да се отчете, че липсата на остра политическа конфронтация елиминира голяма част от вътрешнополитическите стресови фактори за бизнеса и предприемачеството.

През периода 2016-2017 година бяха извършени и множество промени в нормативната уредба и в правоприлагането, които оказаха положителен ефект за намаляване на неформалната икономика.

Например в края на 2017 година след комуникиране на позициите на всички заинтересовани страни бяха приети промени в Закона за трудовата миграция и трудовата мобилност. С предложените промени по законов път се улесни достъпът до пазара на труда на необходими работници и специалисти от страни извън Европейския съюз.

За поредна година съвместни проверки на НАП, ГИТ и полиция доведоха до мотивирането на действия за намаляване на сивите практики в сферата на трудовите отношения, както и за изобличаване на фискални нарушения по морските градове и курорти.

През 2017 година беше приет Закон за изменение и допълнение на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс и Закона за изменение и допълнение на Закона за данък върху добавената стойност, които категорично са насочени към ограничаване на неформалната икономика и сивите практики.

Със ЗИД на ДОПК се прецизира комплексното административно обслужване, като НАП, Агенция „Митници“ и общините ще предоставят служебно по електронен път информация за наличие или липса на задължения, което намалява административната тежест и рисковете от сиви практики и корупция.

Със ЗИД на ЗДДС се противодейства на лицата, които избягват регистрация по този закон при извършване на облагаема дейност за определен период от годината. Допълни се разпоредбата за регистрация, с която данъчнозадължените лица се задължават да подадат заявление за регистрация в 7-дневен срок от датата, на която могат да направят обосновано предположение, че ще достигнат облагаем оборот от 50 000 лв. или повече в рамките на текущия и следващия месец. Приети са изменения,

свързани с облекчаване и оптимизиране на процеса на деклариране, като се въведе приоритетно електронно деклариране.

Трябва да отбележим и положителния ефект на акцията на Националната агенция за приходите, свързана с целенасочени проверки на предприятия, декларирали във финансовите си отчети огромни касови наличности. Кампанията даде отлични резултати, над 130 млн. лв. допълнителни приходи в държавния бюджет от данък върху дивидентите, като на компаниите беше дадена възможност доброволно да коригират данъчните си декларации, без да бъдат глобявани и назначавани допълнителни проверки. Този подход на работа на НАП стимулира доброволното спазване на данъчното и осигурителното законодателство на данькоплатците.

През 2017 година се случи дългоочаквана и искана от бизнеса промяна на Закона за местните данъци и такси, с която практически се въведе принципът „замърсителят плаща“ при изчисляване на размера на такса битови отпадъци. Това е мярка за стимулиране на разделното събиране, рециклирането и компостирането на отпадъци и финансов стимул както за лицата - да намалят количеството на генерираните отпадъци, така и за общините – да оптимизират разходите по събиране, транспортиране и третиране на отпадъците.

Определянето на такса „битови отпадъци“ на основа на реалното количество изхвърлен отпадък, а не на основа на стойността на активите намалява риска от сиви практики, свързани с укриване на реалната стойност на имотите.

Редица секторни политики и промени в законодателството доведоха до изсветляване на стоково-паричния и търговски оборот в отделни отрасли.

Например с реализираните промени в чл. 100 на Закона за енергетиката се гарантира прозрачността на българския електроенергиен пазар. Продажбата на електрическа енергия чрез платформите на борсовия оператор ще гарантира стабилността на сектора като цяло и ще препятства нерегламентираните търговски практики и злоупотреби. Централизирането на първичното предлагане на електрическа енергия на търговските платформи за продажба на БНЕБ ще предпоставя определянето на обективна пазарна цена на електроенергията.

На второ място - трябва да се отбележи, че през 2017 година оживлението и ръстът на икономиката е факт, но вероятно можеха да бъдат постигнати и по-добри резултати, ако не бяха продължаващите неблагоприятия в някои държавни политики.

В сектор „Енергетика“ все още продължава поддържането на непазарното и привилегировано положение на производителите на електроенергия от възобновяеми енергийни източници и от когенерация, както и на така наречените „американски централи“.

Не може да се подмине и станалият хроничен проблем около определянето на размера на минималната работна заплата. Политиката на невъздържано нарастване на МРЗ продължава и това съответно води до надценяване на труда на най-ниско квалифицираните работници, изцяло за сметка на средноквалифицираните и висококвалифицираните, затруднява наемането на хора с ниска квалификация и ги изпраща в сивия сектор или на социални помощи. **В препоръките на Европейската комисия към България в рамките на европейския семестър отново продължава да се настоява страната ни да въведе механизъм за определянето на МРЗ.**

Всички разумни и добросъвестни изследвания в областта на колективното договаряне и на политиката по доходите показват, че

проблемите с доходите в България не се дължат на несправедливо разпределение на БВП. Големият проблем е, че България изостава чувствително спрямо средната за ЕС производителност на труда, но ръстът на възнагражденията у нас изпреварва ръста на производителността на труда.

Едновременно с това данните от европейската статистика показват, че в страните от ЕС, където няма регламентирана месечна МРЗ, безработицата е с 40 % по-ниска, а среднопретеглената работна заплата е 1,66 пъти по-висока от същата за групата държави с регламентирана месечна МРЗ, към които държави се отнася и България.

Това се дължи в много голяма степен на съществуващата там система на договаряне на минималните работни заплати по отрасли и икономически дейности. Постигнатото високо ниво на ефективност на социалния диалог там прави излишна и ненужна минималната работна заплата за съответните страни.

Ето защо ние предлагаме да се работи систематично и интензивно в посока на развитието на социалния диалог на отраслово ниво и на браншовото колективно договаряне.

Към днешна дата трябва час по-скоро да се отмени административното определяне на минималната работна заплата за страната и да се премине към нейното договаряне между национално представителните организации на социалните партньори с помощта на съответен механизъм, определящ границите, в които да се договаря МРЗ.

След достигането на определено качествено ново ниво на договарянето на отраслово равнище да се премине към замяната на МРЗ на национално ниво с комплекс от минимални работни заплати, договорени от

представителните организации на социалните партньори по икономически дейности.

Данните за изследвания период сочат, че икономическият растеж и оживлението в икономиката водят до окуражаване на икономическите субекти да излизат „на светло“, каквато тенденция се забеляза ясно след 2015 година.

Изминалата 2017 година може да се смята за годината на окончателно излизане от финансово-икономическата криза, която се разрази в света през 2010 година. Това се отрази благоприятно по всички направления на развитие на икономиката и инвестиционната активност, включително в страните от ЕС, в частност в Република България. Случаите на замислени, но неосъществени нови инвестиционни проекти в България се дължат в най-голяма степен на недостига на човешки ресурси и на квалифицирана работна ръка, а не на негативните ефекти от кризисния период.

Обявеното наскоро излизане на Гърция от финансовата криза също беше резултат на работата на гръцкото правителство и на кредиторите през 2017 година, както и на благоприятното отражение на позитивните глобални икономически тенденции върху отворена икономика като гръцката. Подобни факти имат знаков характер за общата оценка и масовото възприемане на икономическата ситуация на европейския континент като цяло и до някаква степен и в глобален план.

Страхът от нова, очаквана или неочаквана криза, определено не беше сред сериозните стресогенни фактори през 2017 година. Но съществуването на подобно очакване, съществуването на убеденост в неизбежността на избухването на някаква нова криза е реалност. Натрупването на събития, за които ще стане дума по-долу, може да превърне това очакване и безпокойство в генератор на негативни нагласи и настроения сред бизнеса

и в двигател на действия в областта на лошите практики, включително и на движение в посока към сивата икономика. Това, което не беше фактор през 2017 година, може да има много по-сериозно отражение през 2018 година и през следващите години.

Особеността на ситуацията в ЕС през 2017 година като цяло може да се характеризира с една широко споделяна сред политолозите оценка – в момента ЕС се радва на икономически растеж на фона на определена политическа нестабилност. Въпреки че изборите в Нидерландия и Франция прекъснаха в определена степен популистката вълна и разумните про-европейски сили взеха реванш срещу националпопулистите, евроскептичните консерватори и всевъзможните политически спекуланти, паразитиращи върху бежанската криза, остават сериозни огнища на политическо напрежение.

През втората половина на 2017 година, както и в момента, притесненията идват преди всичко от Италия, където ситуацията е натоварена с висока степен на неопределеност и несигурност, както и от някогашните „отличници“ на процеса на разширяването на ЕС – страните от „Вишеградската четворка“. Напрежение създават и неясните перспективи на изборите в Бавария, където на политическата доминация на Християн-социалния съюз е отправено сериозно предизвикателство от страна на евроскептичната „Алтернатива за Германия“.

Добрата новина е, че сътресението от референдума за излизане на Обединеното кралство от ЕС беше туширано до значителна степен от преговарящите през 2017 година. Това може би се дължи на факта, че преговорите от британска страна се водят от тези представители на Консервативната партия, които бяха против „Брекзит“, а антиевропейските

екстремисти като Борис Джонсън са елегантно изолирани от преговорния процес, макар и разположени на високи управленски позиции.

Въпреки това, „Брекзит“ оказва известно негативно влияние върху усещането за сигурност на бизнеса през 2017 година, макар и далече не в мащаба, в който първоначално се очакваше. Поне засега апокалиптичните прогнози не се сбъдват.

През миналата година нашата оценка беше, че „за 2017 година събитията около „Брекзит“ си остават един рисков фактор и постоянен потенциален смутител на спокойствието за бизнеса, който по никакъв начин не бива да бъде подценяван“. Поне засега отрицателният психологически ефект от „Брекзит“ е в доста скромни граници, особено на фона на различните апокалиптични прогнози, които се правеха.

Безспорно редица проблеми като намаляването на приходите в бюджета на ЕС поради излизането на Обединеното кралство; неуредиците около границата между Обединеното кралство (Северна Ирландия) и Република Ирландия (Ейре) и други подобни ефекти от „Брекзит“ и съпътстващи проблеми могат да се отразят неблагоприятно на общия психологически фон на правенето на бизнес в ЕС, а оттам - и върху България. Това, обаче, по-скоро са потенциални проблеми в бъдеще – през 2017 година отражението на „Брекзит“ върху бизнес нагласите и съответно върху готовността да се прави икономика „на светло“ беше твърде ограничено.

През 2017 година бизнесът чу далечния тътен на бурята на търговската война, която започна да се разразява през 2018 година. Ефектите от търговската конфронтация на президента на САЩ – Доналд Тръмп със страните от Северна Америка – Канада и Мексико, на азиатския континент – на първо място с Китай и не на последно място - с ЕС, обаче,

ще бъдат отчетени при оценката на нивото на неформалната икономика за 2018 година, а вероятно и за 2019 година.

През 2017 година флукуациите, предизвикани от промените в митническата политика, поне що се отнася до нивото на „сивата“ икономика, бяха пренебрежимо малки. Не можем, обаче, да гарантираме същото за следващите години. България трябва да е готова за много по-драматични обрати, предизвикани от конфронтацията в световната търговия, като страната ни трябва да има планове за реакция в техния контекст.

Положително отражение върху настроенията на бизнеса имаше и разумната политика на правителството по отношение на влизането в „чакалнята на еврозоната“. Единомислието между управляващото мнозинство и бизнеса по този въпрос беше един от факторите за стабилност и относително спокойствие сред предприемачите през 2017 година. Тази тенденция се запази и през първата половина на 2018 година.

Можем само да се надяваме, че правителството ще запази тази линия на поведение, въпреки заявеното буквално в последните дни искане да се влезе първоначално в европейския банков съюз. Режимът на валутен борд по своеобразен начин вече ни е „вкарал“ в еврозоната, чрез обвързването на лева с еврото.

Управляващото мнозинство трябва да продължи похода към еврозоната, а отговорната част от опозицията (парламентарна и извънпарламентарна) трябва да го подкрепи в това начинание.

По въпроса за членството в Европейския банков съюз и бизнесът, и социалните партньори вече са изказвали положително становище.

Тук е мястото да се подчертае, че през 2017 година изявленията на управляващите и особено на министър-председателя за ясен курс към

влизане в ERM-2, като попятна спирка към еврозоната, имаха много благоприятен ефект върху общите нагласи на бизнеса, в частност върху готовността на предприемачите за „изсветляване” на дейността им.

Ако, обаче, станем свидетели на промяна в позицията на управляващото мнозинство, това със сигурност ще бъде неблагоприятен сигнал, който ще се отрази негативно на бизнес средата и съответно ще даде обратен тласък на предприемачите към „дебрите” на неформалната икономика.

Ескалацията на войната в Сирия, тежката интернационализация на конфликта, преминаването от „прокси война” към преки сблъсъци между водещите регионални и глобални фактори, бяха сред неблагоприятните фактори, които генерираха страхове и усещане за нестабилност. Войната в Сирия беше сред основните неблагоприятни външни фактори по отношение на настроенията и нагласите на бизнеса и сред двигателите на тежненията към неформалния сектор.

Тлеещият конфликт в Източна Украйна – в Донецка и Луганска област не беше сред стресогенните фактори за бизнеса през 2017 година. Едновременно с това продължаващите санкции от страна на страните от ЕС спрямо Русия и съответните асиметрични контра-санкции не спират да нанасят щети на европейските икономики и в значителна степен на българската икономика. От гледна точка на растежа на икономиката и на борбата със сивата икономика отражението на санкциите си остава негативно.

Така нареченото временно влизане в сила на Всеобхватното икономическо и търговско споразумение между ЕС и Канада на 21 септември 2017 година като цяло имаше благоприятно психологическо отражение върху бизнес средата.

Не на последно място трябва да се отбележи и че повече от осем години функционира Националният център за ограничаване и превенция на неформалната икономика „Икономиката на светло“, изграден в изпълнение на проекта „Ограничаване и превенция на неформалната икономика“. През целия разглеждан период той планира и осъществява действия по ограничаване и превенция на неформалната икономика чрез осигуряване на синергия между действията на заинтересуваните страни, набира и поддържа информация по проблема, предоставя обучения и консултации, поддържа и актуализира базата данни за изчисляване на Композитния индекс „Икономика на светло“.

Националният център продължава работата си и след приключването на проекта и по този начин създава устойчивост на постигнатите в рамките на проекта резултати и спомага за разширяването на борбата срещу неформалната икономика.

През изминалите години Националният център проведе поредица от масирани национални и регионални медийни информационни кампании; проведе обучения на работодатели, на работници и служители и граждани; публикува аналитични и информационни материали; поддържа Национална гореща телефонна линия и предоставя консултации.

В НЦ „Икономика на светло“ е натрупана огромна емпирична база и това дава възможност за установяване на динамиката и тенденциите в обхвата и проявленията на неформалната икономика в България и за прецизно планиране и изпълнение на стратегически действия по нейното ограничаване и превенция.

Както вече беше подчертано, дейността във всички изброени насоки се поддържа устойчиво и след приключването на проекта. Нещо повече – всички дейности, извършвани през годините, имат кумулативното действие

и синергия, която засилва ефекта им с всяка изминала година. Всичко това допринася за „изсветляването“ на икономиката.

След като станаха ясни данните за размера на Композитния индекс за 2017 година, вече е безспорно, че за периода 2010 – 2017 година като цяло се наблюдава трайно повишаване на Индекса – нараства дела на „светлата“ икономика. Този резултат би могъл да вдъхне известен оптимизъм, но усилията за ограничаване на неформалната икономика в никакъв случай не трябва да спират.

Както и до сега, сравнения в международен план не са обект на доклада за актуализация на Композитния индекс, но въпреки това отново може да се напомни, че според данните на Eurofound, България все още е страна с висок дял на „сива“ икономика в рамките на Европейския съюз.

Въз основа на данните от отделните показатели на Индекса, като най-разпространени и най-проблемни прояви на неформалната икономика през 2017 година се очертават: фиктивните трудови договори; загубите от контрабанда; неиздаването на касови бонове в сферата на услугите. Именно на тях следва да се обърне по-голямо внимание при планирането и осъществяването на бъдещите действия за ограничаване и превенция на неформалната икономика.

2. Нови данни и актуализирани показатели

Актуализацията на Композитния индекс „Икономика на светло“ за 2017 година включи и ревизия на един от най-важните показатели от статистическия компонент със значителна тежест - показателя „ДДС“, както и на показателя „Външна търговия“. Тези промени, обаче, не обръщат тренда в движението на Индекса и профила на неговата динамика се запазва.

През 2014 година показателят „ДДС“ претърпя промени поради генералната ревизия на стойностите на БВП и неговите компоненти след 1995 година, извършена от НСИ. В резултат на тази ревизия потреблението на домакинствата като компонент на БВП от гледна точка на разходите за крайни стоки и услуги също търпи изменения в посока завишаване с 2 – 4 % годишно. Причината е, че към този показател се добавят по-прецизни оценки за потреблението на жилища и гаражи, като и оценки за услуги, свързани с „проституция“ и „наркотици“, каквито до този момент не са били включвани в размера на БВП.

През 2015 година бяха публикувани нови ревизии на данните за БВП и ДДС, което отново промени стойностите на подиндекса „ДДС“ за всички минали години.

През 2016 година отново бяха ревизирани данните от НСИ за крайните потребителски разходи на домакинствата и за условно начислената рента на жилищата, заемани от собствениците им, което доведе до нова промяна на стойностите на подиндекса за всички минали години.

През 2017 година бяха ревизирани данните за външната търговия със страни извън ЕС, които отново доведоха до незначителни промени в стойностите на композитния индекс за минали години.

Резултатите от актуализацията на отделните показатели са представени в Таблица 1. В нея след наименованието на всеки показател са показани по пет числа, които са съответно: теглото, с което показателят участва в Композитния индекс; стойността на показателя и стойността на показателя след претегляне съответно за 2016 година и 2017 година (след настоящата актуализация).

Таблица 1.

Стойности на Композитния индекс за 2016 и 2017 година

Композитен индекс "Икономика на светло"	2016 г.		2017 г.		
	71.71		74.78		
	Тегло	Стойност	Претеглена стойност	Стойност	Претеглена стойност
Статистически компонент	50,00%		36,70		39,58
Пари/Широки пари	20,00%	56.14	11.23	72.08	14.42
ДДС	15,00%	90.40	13.56	90.87	13.63
Неформално заети	5,00%	71.30	3.56	59.29	2.96
Акцизи	5,00%		4.47		4.42
Тютюневи изделия	2,50%	81.21	2.03	78.68	1.97
Алкохол	2,50%	97.49	2.44	98.14	2.45
Външна търговия	5,00%		3.88		4.15
ЕС	3,25%	86.97	2.83	91.38	2.97
извън ЕС	1,75%	60.15	1.05	67.25	1.18
Социологически компонент	50,00%		35,01		35,20
Търговски дружества	30,00%		21,52		21,68
Пазар на труд	3,34%		2.21		2.20
Работа с договори	1,67%	73.20	1.22	73.0	1,22
Работа с договори на пълно възнаграждение	1,67%	59.30	0.99	58.80	0.98
Пълно отчитане на реализираната продукция	3,34%	71.30	2.38	71.50	2.38
Легален внос и износ	3,34%	76.10	2.54	76.40	2.55
Коректно деклариране на мита и данъци	3,34%	75.80	2.53	76.20	2.54
Коректно възстановяване на ДДС	3,34%	78.90	2.63	79.80	2.66
Коректно провеждане на обществени поръчки, лицензионни и разрешителни процедури	3,34%	58.10	1.94	57.90	1.93
Разплащане по банков път	3,34%		2.82		2.84
Между фирми	1,67%	82.50	1.38	83.20	1.39
На работници и служители	1,67%	86.60	1.44	86.90	1.45
Наличие на система за качество	3,34%	62.00	2.07	62.80	2.09
Дял на светлата икономика	3,34%	72.50	2.42	74.80	2.49
Работници и служители	20,00%		13,49		13,52
Пазар на труд	6,70%		4.88		4.83
Основна работа с договор	1,70%	77.40	1.29	77.10	1.29

Основна работа с договор на пълно възнаграждение	1,70%	37.40	0.62	36.80	0.61
Допълнителна работа с договор	1,70%	94.00	1.57	93.30	1.56
Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение	1,70%	83.90	1.40	82.80	1.38
Пазар на потребителски блага	6,70%		4.25		4.28
Издаване на касови бележки за стоки	3,30%	85.20	2.84	85.80	2.86
Издаване на касови бележки за услуги	3,30%	42.40	1.41	42.60	1.42
Коректно деклариране на данъци върху доходите на физическите лица	6,70%	65.40	4.36	66.10	4.41

3. Статистически компонент

3.1. Промени в стойностите на отделните показатели

Статистическият компонент включва общо седем показателя. От тях два показателя спадат, а пет повишават нивото си през 2017 година спрямо 2016 година.

Намаляващите показатели за 2017 година са: „Неформално заети“ и „Акцизи – тютюневи изделия“. Нарастващите показатели са: „Пари/Широки пари“, „ДДС“, „Акцизи - алкохол“, „Външна търговия – ЕС“ и „Външна търговия – извън ЕС“.

Като краен нетен резултат се наблюдава значително нарастване на стойността на статистическия компонент за 2017 година, т.е. „изсветляване“ на икономиката.

През 2017 година най-голям ръст отчита подиндексът „Пари/широки пари“ (увеличение с 3.19 единици след претегляне). Причините за този резултат са няколко: по-бавен темп на нарастване на паричната база в сравнение с ръста на икономиката (през 2017 година според данни на НСИ БВП на България расте с 3.6%), банкова стабилност, ограничаване на разплащанията в брой и увеличаване на безкасовите разплащания, намаляване на brutния външен дълг и други.

Увеличение с 0.07 единици след претегляне се наблюдава при показателя „ДДС“. Трябва да се подчертае, че Министерството на финансите, правителството и съвсем не на последно място – законодателят – Народното събрание, осъществиха поредица от действия за подобряване и усъвършенстване на режима на облагане с ДДС. Заслужава още един път да се акцентира, че ефектът от споменатите мерки вече беше усетен през 2016 и 2017 година и вероятно ще продължи да се усеща (поотделно и кумулативно) и в бъдещ период от време.

През 2017 година ръст наблюдаваме в подиндекс „Акцизи-Алкохол“. Причини за това са подобрената контролна дейност на Агенция “Митници“ и Националната агенция по приходите и най-вече със засилените проверки и при производителите, и при търговците.

Показателят „Външна търговия – ЕС“ също се увеличава (с 0.14 единици след претегляне). Тук трябва да се отчете, че източник на данни за изчисляване на показателя „Външна търговия – ЕС“ е базата данни СОМЕХТ, която се предоставя от Евростат и данните за „Външна търговия“, предоставени от НСИ. Към настоящия момент използваните данни и от двата източника са предварителни и е възможно при преизчисляване на подиндекса резултатите да претърпят промяна.

За всяка от 27-те страни от ЕС, партньори на България, се изчисляват индивидуални тегла в общия оборот от внос или износ, заявен от българския Национален статистически институт. Изчисляват се индивидуални CIF надбавки по страни, които се претеглят с индивидуалните тегла от търговския оборот и така те формират претеглена средна от отчетена CIF надбавка на ЕС вноса в България и претеглена средна от отчетена CIF надбавка на българския внос в ЕС.

В голяма част от случаите Евростат ревизира данните за вноса-износа между страните членки на ЕС, при което въпросните разлики до голяма степен се изглаждат.

Нараства и показателят „Външна търговия – извън ЕС“ отново трябва да се отбележи, че данните са предварителни.

Тук е мястото да се подчертаят постигнатите резултати от **Агенция „Митници“**, която през 2017 години отново отчете рекордно високи нива на събираемост и постигна реални успехи в борбата с митническите и данъчните измами и контрабандата.

Трябва да се отчете и положителното влияние на „звеното за фискален контрол“, работещо с мобилни екипи, към Националната агенция по приходите (НАП). Служителите в него могат да проверяват камиони, които превозват високорискови стоки и да им поставят пломби и GPS-и. Данъчните служители правят проверки на превозваната стока, а също и присъстват в складовете при разтоварването ѝ. През 2017 година Агенция „Митници“ и НАП продължават да работят с достъп до информационните масиви на МВР.

През 2017 година съществен спад (с 0.60 единици след претегляне) се наблюдава при показателя „Неформално заети“. През 2017 година разликата между заетите лица (15 + години), отчетени от НСИ и осигурени заети лица (15 + години), отчетени от НОИ, се увеличава с почти 90 хил. лица, което е индикация за увеличаване на неформалните отношения на пазара на труда.

Задълбоченият анализ показва, че през 2017 година се наблюдава натиск върху пазара на труда, който ще продължи през следващите години и е възможно да се отрази на поиндекса, като доведе до неговото намаляване. Причините за това са добре познати: продължаващото непропорционално увеличение на минималната работна заплата;

продължаващата несигурност, свързана с пенсионноосигурителните отношения. Липсата на директна връзка между осигурителен доход и получавана пенсия в бъдещето при първия стълб си остава непроменена, което по никакъв начин не насърчава заетите да се осигуряват.

Известно негативно влияние вероятно продължават да оказват споровете около „втория (капиталопокривен) стълб“, където е единствена пряка връзка между размер на осигуровките и размер на получената пенсия. Публичните дебати около втория стълб създават усещане за несигурност и безпокойство сред осигурените.

Приносът на високия дял на младежката безработица остава и през 2017 година. Групата на младите си остава много уязвима от неформални практики поради по-малкия житейски опит и непознаване на Кодекса на труда и Кодекса за социално осигуряване. Съществена роля играе и голямата отдалеченост във времето от евентуалните ползи на социално-осигурителната система и свързаната с това и с непресекващите публични и политически дебати огромна неопределеност.

През 2017 година намалява и подиндекс “Акцизи-тютюневи изделия“. Влияние върху този резултат е оказало и увеличението от началото на 2017 година на специфичната ставка на акциза от 70 лв. на 101 лв. за 1 000 къса и намалението на пропорционалната ставка на акциза от 38 % на 27 %, което доведе до поскъпване на цигарите в някои ценови сегмента, за сметка на други. Все пак трябва да отбележим, че през последните години бяха направени много усилия и беше отчетен съществен напредък за пресичане на контрабандните канали и намаляване на търговията с цигари без бандероли. В резултат в България се отчита един от най-ниските проценти на търговия с контрабандни цигари, сравнено с другите европейски страни и със средното равнище за Европа. Усилията в тази посока, обаче, трябва да

продължат, защото постигнатото много лесно може да бъде пропиляно в случай на „отпускане“ сред компетентните органи, особено в контекста на приетото предстоящо увеличение на акциза върху цигарите през 2019 година.

3.2. Промени в стойността на статистическия компонент на Композитния индекс

След като се отчетат измененията на всички показатели, съставляващи статистическия компонент на КИ, претеглената им със съответните тегла стойност за 2017 година е 39.58, което представлява върхова стойност от както се изчислява КИ „Икономика на светло“. Статистическият компонент бележи повишаване спрямо 2016 година с 2.88 пункта след претегляне, което е най-големия ръст спрямо предходна година. Регистрира се ясна тенденция на “изсветляване” на българската икономика. Възникналата през 2014 година флуктуация е преодоляна, благодарение основно на възстановяването на политическата и икономическа стабилност, а също така и на отшумяването до известна степен на ефектите от банковата криза в страната от средата на същата година.

Погледнато в сравнителен план като най-проблемна област от гледна точка на разглежданата група показатели за 2017 година се очертават неформално заетите лица. Събираемостта на ДДС и акцизите бележи ръст, но това не бива да довежда до намаляване на усилията в тази посока.

4. Социологически компонент

През 2017 година социологическият компонент е 35.20 пункта, което означава, че се запазва тенденцията на подобряване на усещанията на работодателите и на работниците и служителите относно размера на

неформалната икономика. По този начин размерът на социологическия компонент за 2017 година е най-високият, изчислен до момента от 2010 година насам (повишение с 14 % спрямо нивото от 2010 година). Това повишаване означава, че социологическият компонент отчита по-висока степен на „светла“ икономика за 2017 година, като се потвърждава тенденцията за постоянно и равномерно покачване на този компонент от 2010 година.

4.1. Търговски дружества

Показателите, отразяващи оценката на бизнеса за процесите в неформалната икономика, са единадесет. Девет показателя растат през 2017 година спрямо 2016 година, а два - намаляват. Това означава, че според бизнеса има относително подобряване на икономическата среда, дължащо се на „свиване“ на неформалната икономика, т. е. част от икономиката е „изсветляла“.

Показателят “Разплащане по банков път на работници и служители” продължава да расте, най-вероятно поради повишаване на финансовата култура на работниците и служителите във връзка с естественото разширяване на дела на дигиталните и електронни транзакции в България и внедряването на редица нови продукти и услуги в тази област, като например разширяването на безконтактните плащания.

Като проблемни области следва да се разглеждат отново сферата на обществените поръчки и на лицензионните и разрешителните процедури. Това е един от подиндексите, който за поредна година намалява своята стойност. Динамиката му заслужава внимание, поради продължаващите проблеми с обществените поръчки, както по отношение на усвояването на средствата от ЕС, така и на средствата, разходвани през държавния бюджет.

Негативно влияние върху резултатите на този показател несъмнено са оказали медийните публикации и коментари относно множество обществени поръчки поради съмнения за нарушения и корупция.

Наблюдава се влошаване на усещанията на бизнеса и работниците и служителите по отношение на ситуацията на пазара на труда през 2017 година. Остава нерешен проблемът с фиктивните трудови договори и работа с договори на по-ниско от реалното възнаграждение. Това е другият подиндекс, който намалява през 2017 година, и причината за това усещане сред работодателите несъмнено е рязкото и несъразмерно увеличение на МРЗ през последните 3 години, което „тласна“ нискоквалифицираните работници към „сивия“ сектор или пък към работа с фиктивни договори на намалено работно време.

Разликите между стойностите на отделните показатели очертават областите, в които са нужни повече усилия за противодействие на сивата икономика. Тези области според представителите на бизнеса са преди всичко свързани с необходимостта от ограничаване на работата с фиктивни договори, обществените поръчки и разрешителните и лицензионните режими.

4.2. Работници и служители

Показателите, отразяващи мненията на работниците и служителите, са седем. През 2017 година три показателя се покачват, а четири - намаляват. В резултат на което общата стойност на тази група индикатори расте - от 13.49 за 2016 година на 13.52 за 2017 година. Според икономически активната част на населението има подобряване на икономическата среда от гледна точка намаляване на неформалната икономика. От трите показателя, които растат, с по-голямо увеличение се отличават: „Издаване на касови

бележки за стоки“ и „Издаване на касови бележки за услуги“. Несъмнено, благоприятен ефект за промяна в нагласите и усещанията на работниците и служителите относно коректното деклариране на данъците и издаването на касови бележки са допринесли медийните кампании на НАП в периода за подаване на данъчни декларации, както и проведената през 2017 година лотария с касови бележки.

Показателите, които намаляват през 2017 година, са: „Основна работа с договор“, „Основна работа с договор на пълно възнаграждение“, „Допълнителна работа с договор“ и „Допълнителна работа с договор на пълно възнаграждение“. Най-вероятна причина за тези явления е отново натискът върху заетостта на нискоквалифицираните работници и служители, оказан от административното и несъразмерно увеличение на МРЗ, което е създадо в икономически активното население усещане за „посивяване“ на ситуацията на пазара на труда.

5. Основни изводи

Композитният индекс „Икономика на светло“ за 2017 година отчита увеличение на стойността си с 3.07 пункта (74.78 през 2017 година срещу 71.71 през 2016 година). От тях 2.88 пункта се дължат на ръст на статистическия компонент на Композитния индекс и 0.19 пункта - на увеличението на социологическия компонент. Анализирайки изменението на двата компонента на Композитния индекс, можем да направим извода, че повишаването на стойността му отразява не само обективни положителни явления и процеси в икономиката, които се отчитат от статистическия под-индекс, но и положителна промяна в оценките на бизнеса и работниците и служителите за динамиката и дела на неформалната икономика, което се

отчита от социологическия подиндекс на Композитния индекс, макар и в по-малка степен.

Увеличението на стойността на статистическия индекс отчита подобрене в почти всички сфери на наблюдение на „сивата“ икономика. Намаление отчитаме единствено в подиндекса “Неформално заети“, което показва влошаване на ситуацията на пазара на труда.

Увеличението на стойността на социологическия компонент се обяснява с повишаването на общата икономическа стабилност през 2017 година, което е по-силно усетено от работодателите, чиято оценка отбелязва ръст с 0.16, докато работниците и служителите увеличават стойността на своя дял от социологическия компонент с 0.03.

Заключение:

Основните причини за положителните тенденции в изменението на Композитния индекс „Икономиката на светло“ през 2017 година са два вида:

Вътрешни причини:

- Финансовата и икономическата стабилност на страната;
- Предприетите нови мерки за подобряване на бизнес средата и за ограничаване на неформалната икономика;
- Последователността на правителството в комуникацията му с бизнеса по ключови въпроси.

Външни причини:

- Излизането на световната икономиката от финансовата и икономическа криза и свързаното с това нарастване на обема на износа на Република България;

- Общо намаляване на интензивността на основните стресогенни фактори, които създават негативни психологически нагласи сред бизнеса и тласкат предприемачите към бягство в неформалната икономика;
- Отсъствието на миграционен натиск по границите на България.

Основните причини, задържащи положителните тенденции в разрастването на икономиката, работеща „на светло” и съответно – на Композитния индекс „Икономиката на светло” през 2017 година, също могат да бъдат разделени на вътрешни и външни.

Вътрешните са:

- Липса на реформи или недостатъчни реформи в ключови сектори като здравеопазване, защита на конкуренцията, правосъдие, вътрешен ред и сигурност (особено МВР);
- Както през 2016, така и през 2017 година, най-неблагоприятно си остава влиянието на състоянието на образованието и изключително мъчителното придвижване на реформите на пазара на труда. Липсата на квалифицирана работна ръка вече, без всякакво съмнение, е проблем номер едно на българските предприемачи;
- Продължаващите преговори между социалните партньори в областта на определянето на минималната работна заплата не отчитат особен напредък и сближаване на позициите. Осъщественото в началото на 2017 година рязко административно повишаване на минималната работна заплата доведе до избуяване на нови „сиви” практики сред нискоквалифицираните работници и служители. Запазиха се и

възникналите дисбаланси между възнагражденията на нискоквалифицираните работници и възнагражденията на работниците и служителите със средно ниво на квалификация.

Външните са:

- Безпокойството от назряващите търговски конфликти между САЩ и ЕС и съответно между САЩ и Китай и САЩ и партньорите им от NAFTA (които впоследствие ескалираха през 2018 година), както и разтурването на Тихоокеанското всеобхватно търговско споразумение. Липсата на предвидимост (на пръв поглед) в поведението на президента на САЩ Доналд Тръмп;
- Очертаващи се тенденции за „Европа на две скорости“ и прилагани двойни стандарти от старите страни членки на Съюза;
- Продължаващите санкции на ЕС срещу Русия и съответните асиметрични контра-санкции.